

УДК 94 : 37] : 929 (477)*Малишко
DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2026.1.425>

*Tetiana Ladychenko**

ANDRIY MALYSHKO'S PEDAGOGICAL ACTIVITIES

Abstract: This article is devoted to the little-studied and practically unknown to the general public aspects of the life and work of the outstanding Ukrainian Soviet poet and public, political, and cultural figure Andriy Samoilovich Malyshko. Based on a significant number of documentary sources, scientific research, and periodicals, the article traces Malyshko's pedagogical activities and his connections with the education system in the Ukrainian SSR.

In modern Ukrainian historiography, there are only a few publications devoted to the issues covered in the article, in particular, the period of Andriy Samoilovych's education and the beginning of his professional activity in the field of education, his direct participation in the literacy program, which the future poet was involved in at the age of fifteen. The author also proves that in the following years, in fact throughout his entire life, Malyshko did not sever his ties with education.

Andriy Samoilovych Malyshko began his career as a teacher. He was a teacher, deputy headmaster, and later headmaster of a school in Ovruch, a successful activist in the Komsomol organization, and was actively involved in social, cultural, and educational work. Contemporary accounts indicate that he was a good teacher, approached various tasks creatively, and was noted for his organizational skills. Malyshko quickly rose through the ranks, becoming a deputy head teacher and then a school principal. However, his future as a teacher was cut short by a campaign to find hidden enemies among education workers. Malyshko was reminded that his brother had been sentenced to death as a Makhnovist. With the help of his former university professors, the poet was able to rehabilitate himself, but he never returned to school. Nevertheless, throughout his life, the writer maintained close ties with many educators: schoolchildren, students, and scholars. He corresponded with schoolchildren, graduate students, and others. Later, as a deputy, he tried as best he could to improve the educational process, the quality of education, and the living conditions in dormitories for Soviet and foreign students, always paying considerable attention to the problems of the development of the Ukrainian language. Together with Oles Honchar, Malyshko insisted on the mandatory study of the Ukrainian language in all educational institutions. Malyshko also analyzed the state of work at universities, in particular, the educational process and the quality of teaching foreign students in the Ukrainian SSR, and sought new ways to improve them.

Keywords: Andriy Malyshko, literacy campaign, soviet school, Oles Honchar, university education, Central State Archives of Literature and Art of Ukraine

* *Ladychenko Tetiana* – Candidate of Historical Sciences, Professor, Head of the Department of Methodology and Methods of Social Disciplines at the Ukrainian State University named after Mykhailo Dragomanov (Kyiv, Ukraine); ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0138-1960>; e-mail: ladychenko.tetyana@gmail.com

Тетяна Ладиченко*

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ АНДРІЯ МАЛИШКА

Анотація: Статтю присвячено малодослідженим і практично невідомим широкому загалу аспектам життя та творчості видатного українського радянського поета й громадсько-політичного та культурного діяча Андрія Самійловича Малишка. На основі значної кількості документальних джерел, наукових досліджень і періодичних видань простежується педагогічна діяльність Малишка та його зв'язки із системою освіти в УРСР.

У сучасній українській історіографії існує лише декілька публікацій, присвячених висвітлюваним у статті питанням, зокрема, періоду навчання та початку трудової діяльності Андрія Самійловича на ниві освіти, його безпосередньої участі у програмі лікнепу, якою майбутній поет займався вже у п'ятнадцятирічному віці. Автором також доведено, що й у наступні роки, фактично протягом всього свого життя Малишко не поривав зв'язків з освітою.

Андрій Самійлович Малишко починав саме з педагогічної діяльності. Він був учителем, завучем, а згодом і директором школи в Овручі, успішним активістом у комсомольській організації, проводив активну громадсько-культурну та просвітницьку роботу. Зі спогадів сучасників випливає, що він був гарним педагогом, творчо ставився до різних завдань, відзначався він й організаційним хистом. Малишко швидко просувався по кар'єрних сходах, став завучем, а потім і директором школи. Проте, його майбутньому як педагога поклати край кампанія з пошуку прихованих ворогів серед працівників освіти. Малишку пригадали, що його брата свого часу було засуджено до смертної кари як махновця.

За допомоги колишніх вузівських викладачів поетові пощастило реабілітувати себе, але до школи він більше ніколи не повернувся. Проте й надалі, на всіх етапах свого життя письменник підтримував тісний зв'язок з багатьма освітянами: школярами, студентами та науковцями. Він листувався з учнями шкіл, аспірантами вузів тощо. А згодом, вже як депутат, намагався, як міг, покращити освітній процес, якість навчання та умови життя у гуртожитках радянських та зарубіжних студентів, завжди приділяв значну увагу проблемам розвитку української мови. Неодноразово він особисто вносив на розгляд народних обранців пропозиції щодо необхідності змін у шкільній програмі з української літератури, щоб діти вивчали більше письменників. Також, разом із Олесем Гончаром, Малишко наполягав на обов'язковому вивченні української мови в усіх освітніх закладах. Аналізував А. Малишко й стан роботи вузів, зокрема, освітній процес та якість навчання іноземних студентів в УРСР, шукав нові шляхи щодо їхнього поліпшення.

Ключові слова: Андрій Малишко, лікнеп, радянська школа, Олесь Гончар, вища освіта, ЦДАМЛМ України

* Ладиченко Тетяна Вячеславівна – к.іст.н., професор, завідувачка кафедри методології та методики суспільних дисциплін Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (Київ, Україна);
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0138-1960>; e-mail: ladychenko.tetyana@gmail.com

Вступ. Чимало творчих діячів працювали у різних сферах життєдіяльності, що так чи інакше впливало на розвиток їхньої особистості. Тому саме ці аспекти життя митців усе частіше привертають увагу дослідників. У зв'язку з цим значний інтерес викликає педагогічна діяльність Андрія Малишка. Адже свого часу він був активістом лікнепу на селі та працював учителем в Овручі. Незважаючи на те, що у 1930-х роках поет був змушений залишити школу, він і надалі продовжував співпрацювати із системою освіти радянської України, завжди був у курсі освітніх подій, що відбувались на той час.

Автором *поставлено за мету* з'ясувати особливості педагогічної діяльності українського радянського письменника Андрія Малишка та її вплив на його подальше життя та творчість.

Огляд літератури та джерел. Наявна література з означеного об'єкту дослідження є досить обмеженою та фрагментарною. Фундаментальною є робота українського літературознавця Анатолія Костенка¹, в якій вміщено велику кількість відомостей раннього періоду творчого життя поета. У сучасній українській історіографії є дві статті щодо зв'язків Малишка зі школою, а саме: О.А. Подобед² та Д.В. Плісецького³. Зокрема О.А. Подобед аналізує роботу А.С. Малишко у школі, його навчання в інституті та частково його зв'язки з системою освіти у подальшій роботі. Авторка торкається питання як А. Малишко та О. Гончар намагалися змінити хрущовський закон, який був спрямований на дискримінацію української мови у школі. Д.В. Плісецький також описує роботу Андрія Малишко на посаді вчителя в Овруцької школи, а також аналізує його зв'язки зі шкільництвом у повоєнний період і висвітлення творчості А. Малишка у шкільних програмах з української літератури радянської доби та сучасної України. У подальшому варто звернути увагу дослідників на більш глибоке висвітлення ролі Андрія Малишка у боротьбі за збереження української мови в школі та покращення програми з української літератури.

Основним джерелом вивчення педагогічної діяльності Андрія Малишка є архівні матеріали Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України, а саме фонди № 22 (Андрій Малишко) та № 878 (Леонід Коваленко) та періодичні видання радянської доби, зокрема публікації у «Літературній газеті».

Виклад основного матеріалу. Андрій Малишко належав до числа популярних українських радянських письменників середини 20 ст. Хоча починав він свою кар'єру саме як педагог, а не як літератор. Можливо Малишко так і залишився б гарним вчителем, якби не певні негативні обставини. Ще навчаючись у школі в Обухові він проявляв здібності до навчання та із задоволенням брав участь у різноманітних громадсько-культурних заходах. Його однокласник М.П. Щербань розповідав, що майбутній письменник «відзначався винятковою сумлінністю в навчанні... Він був прикладом і в поведінці. Завдання виконував завжди добре й одержував найвищі оцінки»⁴.

У старших класах Малишко проявляє себе як активіст у сільбуді с. Обухів. На той час

¹ Костенко А.І. Андрій Малишко: біографічна повість. Київ: Дніпро. 1987. 412 с.

² Подобед О.А. Андрій Малишко – знаменитий випускник Київського інституту соціального виховання. *Гілея: наук. вісник*. 2012. Вип. 64 (9). С. 64–69.

³ Плісецький Д.В. Андрій Малишко і школа. *Вісник аграрної історії*. 2024. Вип. 49–50. С. 122–129.

⁴ Щербань М.П. Про однокласника. *Малишкови дороги: спогади про Андрія Малишка*. Київ: Дніпро, 1975. С. 42.

сільбуди були основними осередками громадсько-культурного життя у кожному невеличкому населеному пункті. Там читали газети та журнали, слухали лекції та переглядали кінофільми. Також при сільбудах діяли драматичні та хорові гуртки, влаштовувалися виставки. «Як учився в останніх класах семирічки, то був активістом при сільбуді. Насамперед йому доручили систематично – у неділю або свята – вголос читати перед молоддю науково-популярні статті й нариси з газет та журналів. Найчастіше він брав для цього медичний журнал «Шлях до здоров'я», звідки вичитував різні повчальні речі з побутової гігієни», – згадувала його сестра Галина⁵. Також Малишко оформлював оголошення про різні культурні заходи, за що отримував безкоштовний вхід до кіно.

Із вступом до комсомолу у 1927 р. громадсько-культурна та просвітницька діяльність Андрія Самійловича стає ще активнішою. Зокрема, він починає брати участь у кампанії з лікнепу (ліквідації неписьменності). Саме ця кампанія по суті стала його першою педагогічною практикою. Малишко навчав грамоти неписьмених дорослих односельчан. «...Після того як ми гуртом протяжно й голосно читали виставлені на дошці слова з великих літер: «Бу-ли ра-би. Бу-ли па-ни. Не-ма ра-бів. Не-ма па-нів», – Андрійко розповідав нам про далекі країни та людей, які там живуть. А також оповідав, як колись дуже давно було на Україні, про Запорізьку Січ, про боротьбу козаків зі шляхтою та турками, які забирали наших людей у неволю. Все це нам дуже подобалося, і ми старалися не без успіху вчитися читати й писати», – згадувала Ганна Юхимівна – дружина старшого брата поета⁶. У ті часи це було досить поширеним явищем, коли учень старшої школи навчав грамоті доросле населення.

Після закінчення Обухівської трудової школи Малишко у 1928 р. вступив спочатку до Київського медичного технікуму, але потім перевівся до Київського інституту народної освіти. Майбутній поет навчався у літературному підвідділі шкільного відділу шкільного факультету⁷ та зарекомендував себе здібним студентом. Малишко також проявляв творчу ініціативу під час проходження робітничих практик. Зазвичай студенти проводили під час них культурно-освітні заходи для місцевих робітників, зокрема у селі Семиполки Броварського району Київської області. Це були лекції, бесіди, художні вечори тощо. «Разом з сільськими комсомольцями ми готували декламації, пісні, танці, вистави. Назавжди залишиться в моїй пам'яті поставлений нами спектакль п'єси М. Ірчана «Родина щіткарів». Роль Івася – єдиного зрячого на всю бідну сім'ю Антона-щіткаря – грав Андрій (Малишко. – *авт.*)», – згадувала його однокурсниця О. Михальська⁸. Продовжував Андрій Самійлович працювати й у комсомолі, налагоджуючи роботу в культурно-освітніх громадських закладах.

У 1932 р. Малишко завершив навчання в інституті. У складі групи молодих педагогів його було направлено на роботу до м. Овруча Житомирської області, де він викладав українську мову, російську мову та літературу, історію народів СРСР⁹. Молоді вчителі

⁵ Костенко А.І. Андрій Малишко... С. 23.

⁶ Ibid. С. 29.

⁷ Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ). Ф. 22. Оп. 3. Спр. 61. Арк. 1-3.

⁸ Костенко А.І. Андрій Малишко... С. 51.

⁹ ЦДАМЛМ. Ф. 878. Оп. 1. Спр. 300. Арк. 195.

змігали організувати навчальний процес у школі. Для цього вони часто влаштовували змагання серед учнів за успішність, активізували позакласну роботу. Водночас значну увагу було приділено благоустрою приміщення школи та її території – на ній було висаджені фруктові та декоративні дерева. У школі з'явилися учнівські гуртки: літературно-мовний, музично-хоровий, географічний та ін.¹⁰ Учні школи залюбки брали участь у цих гуртках.

Андрій Малишко й інші педагоги також тісно співпрацювали із осередками місцевого комсомолу. З їх допомогою вони підтримували зв'язок із колгоспами району. Отже, навантаження на молодих вчителів було великим. Окрім того, Андрій Самійлович поєднував педагогічні й інші обов'язки з роботою на громадських засадах у районній газеті. Ось що розповідала про вчителя Малишка його колега Ольга Михальська: «Йому вдавалися без труднощів: гарні уроки з мови і літератури, як української, так і російської, блискучі лекції в міському клубі та на підприємствах, успіхи в редакції районної газети тощо»¹¹. Він також організував літературно-естрадний гурток, самостійно добираючи для виступів тексти; музичним супровідом займався його колега Михайло Карпусь. Вистави цього учнівського гуртку – їх ставили на різні свята та річниці – мали успіх не лише у школі, а й поза нею: на підприємствах, у колгоспах, місцевому клубі. Так Андрій Малишко зумів поєднати свою шкільну роботу з громадською.

Активність Малишка на педагогічній роботі та у громадській діяльності у Овручі не залишилися непоміченими. У 1933 р. йому запропонували посаду завуча школи, а ще через рік він став директором. Проте цю багатообіцяючу педагогічну кар'єру невдовзі було припинено. Малишко став жертвою кампанії проти «класових ворогів» серед вчителів, а саме «куркулів, махновців, петлюрівців і денікінських послідовників», як говорив тодішній нарком освіти В.П. Затонський. У серпні 1933 р. «неблагонадійних» педагогів було виявлено 9,5% від загальної кількості, а вже у листопаді місяці того ж року ця цифра сягнула 30-40%¹².

Дійсно, один з братів А. Малишка – Петро – й справді мав відношення до махновського руху. У 1927 р. його було засуджено за це до розстрілу¹³. Тоді цей факт пригадали і майбутнього поета почали називати не інакше, ніж членом сім'ї махновця. Як наслідок, у 1934 р. Андрія Самійловича було звільнено з посади директора Овруцької школи, а також виключено з профспілки та комсомолу. Окрім того – з таким ярликом він більше не міг би знайти роботу.

Малишко вирішив боротися. Він двічі їздив до Києва, щоб довести несправедливість звинувачення. З другої спроби йому пощастило – кілька викладачів, професори з педагогічного інституту Перлін і Чавдаровата, й аспірант Медушанський, зробили неможливе – вони організували особисту зустріч Андрія Малишка з наркомом освіти УСРР Володимиром Затонським. Після цієї зустрічі на високому рівні усі звинувачення з Малишка були зняті, а рішення про звільнення з роботи та виключення з профспілки та комсомолу – скасовані. Але він відмовився від можливості поновитися на роботі в Овручі.

З цього часу він почав працювати у журналістиці, на шпальтах газет з'явилися його

¹⁰ Костенко А.І. Андрій Малишко... С. 54.

¹¹ Ibid. С. 55.

¹² Кульчицький С.В. Україна між двома війнами (1921-1939 рр.). Київ: Альтернативи, 1999. С. 257.

¹³ Малишко В.А. Тату, я люблю тебе: Пережите. Київ: Вид. центр «Просвіта», 2003. С. 120-121.

поезії. Невдовзі Малишко увійшов до числа досить популярних письменників радянської України. Але і тоді поет не забув про свою педагогічну діяльність, продовжував бути активним учасником розвитку освіти УРСР, зустрічався з учителями, студентами, школярами. Червоною ниткою у його творах проходить глибока повага до вчителів. Найбільш відомим твором Малишка, присвяченим педагогам стала «Пісня про вчительку» (1960 р.). «Сонечко встає, і шумить трава,/ Бачу стежку, де проходиш ти, рідна ти,/ Вчителько моя, зоре світова./ Звідки виглядати,/ Де тебе знайти?/ На столі лежать зошитки малі,/ Дітвора щебече золота, золота,/ І летять, летять в небі журавлі./ Дзвоник ніби кличе/ В молоді літа./ Скільки піросло й полетіло нас/ На шляхи землі, в ясну блакить, у блакить./ А що в тебе знов та доріжка в клас,/ Під вікном у школі/ Явір той шумить», – усі ці рядки твору говорять самі за себе¹⁴. «Пісня про вчительку» була популярна в радянські часи та й сьогодні вона широко znana в Україні.

Поет брав активну участь у благодійних заходах, зустрічах із учнями, студентами, сприяв в облаштуванні шкільних літературних кабінетів. Кошти від благодійної діяльності також йшли на підтримку дітей-сиріт, яких у післявоєнний час у країні було дуже багато. Як приклад можна навести літературний вечір у театрі імені І. Франка у Києві, який відбувся 7 квітня 1947 р. Його влаштували Спілка радянських письменників України (СРПУ) та Українське гастрольне театральнo-концертне бюро. Андрій Малишко, як заступник голови СРПУ відкрив вечір своїм виступом. Він «розповів, над чим зараз працюють письменники, виконуючи відповідальні та почесні завдання...»¹⁵. Такі благодійні концерти регулярно влаштували як літератори, так і актори та співаки.

Незважаючи на свою зайнятість, поет завжди приділяв увагу листуванню зі школярами. Зазвичай вони просили книжки, автографи, газетні вирізки для літературних кабінетів у своїй школі. Зокрема учні Юнаківської середньої школи (с. Юнаківка, Сумська область) потребували біографічних відомостей про поета для кутка «Життєвий і творчий шлях А.С. Малишка» у сільському музеї¹⁶. Своєю чергою школярі Луганської СШ № 40 прагнули отримати від поета його твори, удостоєні державної Шевченківської премії для музею-кабінету Тараса Шевченка¹⁷. Таких запитів від юних читачів надходило багато й навіть із інших радянських республік. Архівні матеріали засвідчують, що Андрій Малишко намагався виконувати усі прохання. Так, учні Артемівської СШ № 7 дякували поету за надісланим ним книжки: «Ми створили із отриманих книг бібліотеку та є її постійними читачами. Ваше письмо, твори, фотографії та рукописи зберігаємо, як зіницю ока»¹⁸. Надходили також листи з інших республік СРСР. У такий спосіб підтримувався взаємозв'язок між учнями та письменниками.

Неодноразово у своїх виступах Андрій Малишко торкався недоліків шкільних програм. Як приклад можна навести промови «Покликання поезії – служити народові» (1958 р.) та «Основний герой – сучасник» (1959 р.). У них поет порушує питання вивчення

¹⁴ Малишко А. Пісня про вчительку. *Мій учитель: збірка*. Київ: Видавництво дитячої літератури «Веселка», 1977. С. 68.

¹⁵ Письменники – дітям-сиротам. *Літературна газета*. 1947. 10 квітня, № 15 (208). С. 1.

¹⁶ ЦДАМЛМ. Ф. 22. Оп. 1. Спр. 442. Арк. 63.

¹⁷ Ibid. Арк. 51.

¹⁸ Ibid. Арк. 45.

творів українських класиків і радянських письменників у школі. У «Покликання поезії – служити народові» він висловлює обурення шкільною програмою та пропонує зміни до неї. «Школа – є одним із найголовніших шляхів, якщо не головним, по якому поезія повинна йти до народу. А якими ж обмеженими і убогими є підручники з літератури для середньої школи! У програму введено лише творчість трьох поетів, двох прозаїків і одного драматурга»¹⁹. Не оминув своєю увагою поет і читанки для молодшої школи. Малишко говорив про те, що вони містять дуже мало творів Т. Шевченка, І. Франка та Лесі Українки. «Те, що з дитинства запам'ятається, – наголошував він, – то на все життя; отже, треба давати найкраще, найпоетичніше, найкрасивіше цій золотій дитячій пам'яті, а не годувати її сахаринною кофейною гущею»²⁰. У промові «Основний герой – сучасник» думки повторювались, підводячи до висновку: «Мені скажуть, що програми обмежені часом, але ж можна цей час використати по-розумному»²¹.

Підтримував Андрій Малишко тісні зв'язки також і з вищою освітою. Як можемо простежити з його кореспонденції, він співпрацював із студентами та молодими науковцями, постійно отримував від них чимало листів. Загалом вони цікавилися етапами його творчості або просили його книги та рукописи для написання своїх дипломних робіт і дисертацій. Для прикладу можна навести лист від аспірантки Київського педінституту ім. О. Горького Марії Щуренко. Вона писала дисертацію на тему «Лірика Андрія Малишка» і просила його сприяння. «В ході роботи над темою в мене з'являвся цілий ряд питань, які я можу розв'язати тільки з Вашою участю. Дуже прошу Вас допомогти мені в цьому... Про знайомство з Вами я думаю від самого початку роботи над дослідженням Вашої творчості. Адже цікаво було б і потрібно познайомитися з Вашою творчою лабораторією, з Вашими планами на майбутнє», – писала Щуренко²².

Натомість аспірант Гомельського педінституту – Тимофій Ліокумович – мав намір підготувати доповідь на тему «Лірика Янки Купали в перекладах Андрія Малишка» для наукової конференції та просив поета дати відповіді на деякі запитання. Вони стосувалися перекладацької діяльності Андрія Самійловича: «Які зі своїх перекладів Ви вважаєте найбільш вдалим?... Включали Ви переклади із Я. Купали (білоруський поет. – *Авт.*) у свої збірники? Які? Постановка двох останніх запитань пояснюється тим, що з Вашою творчістю я знайомий в основному по російським перекладам. Ваші переклади із лірики Я. Купали читав в його збірниках, виданих українською мовою»²³.

Молоді науковці цікавилися творчістю Малишка, окремими його творами та впливом українських класиків, зокрема Тараса Шевченка, на його літературну діяльність. Чимало листів присвячено минулому поета, у першу чергу його участі у Другій світовій війні й отриманню книг з автографами.

Будучи депутатом Верховної Ради УРСР, у 1960-х роках поет працював у Комісії закордонних справ, де був куратором культурних і наукових зв'язків з іноземцями. Про це

¹⁹ Малишко А. Покликання поезії – служити народові. *Літературна газета*. 1958. 4 листопада, № 87 (1497). С. 3.

²⁰ Ibid. С. 3.

²¹ Основний герой – сучасник. *Літературна газета*. 1959. 24 березня, № 25 (1538). С. 1.

²² ЦДАМЛМ. Ф. 22. Оп. 1. Спр. 440. Арк. 3.

²³ Ibid. Арк. 7.

свідчать архівні документи. Так, у листі від 16 вересня 1963 р. від заступника голови комісії Л. Кухаренка зазначається про підготовку засідання з «питання про культурні і наукові зв'язки Кримської, Львівської і Одеської областей з областями і містами зарубіжних міст»²⁴.

Поету доручили виконати таке завдання: «...ознайомитися зі станом культурних і наукових зв'язків у Львівській області та свої висновки і пропозиції в цьому питанні надіслати в Комісію»²⁵.

В архівному фонді міститься звіт А. Малишка для Комісії закордонних справ щодо навчання зарубіжних студентів в Одесі. Він писав: «В місті Одесі, в інститутах Політехнічному, Медичному, Морському, Державному університеті холодної і харчової промисловості та інших, всього 14 учбових закладів, навчаються зарубіжні студенти 37 національностей, з країн Азії, Африки та Європи, а також республіки Куби, загальним числом 750 чоловік»²⁶.

Аналізуючи особливості навчання іноземців в одеських вузах, Андрій Самійлович виявив чимало як позитивних, так і негативних моментів. Серед перших він відзначав задовільний навчальний процес і працевлаштування студентів у своїх країнах. «Прожиті в СРСР роки залишаються в моїй пам'яті на все життя», – цитував він слова із листа китайського студента Ван-Цун-Лін²⁷. Іноземців також залучали до активної діяльності всередині вузів і намагалися стимулювати до співпраці та встановлення дружніх стосунків із місцевими здобувачами вищої освіти. «Добре й те, що живуть вони в гуртожитках не відокремлено, а разом з нашими студентами (як правило: в кімнатах на 4 особи – 2 зарубіжні і 2 наших студенти). Таке щоденне спілкування дає дуже багато корисного, народжує хорошу дружбу і сердечне взаєморозуміння» – таку практику одеських університетів високо оцінював Андрій Малишко²⁸. Малишко також наводив цікавий факт із Морського інституту (суч. – Одеський національний морський університет), де іноземним студентам подавали їхні традиційні блюда.

Щодо різних проблемних ситуацій у вузах Одеси, то поет особливо вказував на недоліки викладання суспільних наук. Точні та спеціальні дисципліни іноземні студенти вивчали задовільно, бо вони були необхідні їм для їхніх майбутніх професій. А суспільні, особливо політекономія та діалектичний матеріалізм, вивчалися слабо. «Є чимало фактів, коли зарубіжні студенти неохоче ходять на лекції з політекономії та діалектичного матеріалізму, отож розроблення глибокої і цікавої програми, із врахуванням всіх ідеологічних особливостей закордонних слухачів, зараз як ніколи потрібне», – пропонував у інформаційній записці депутат Малишко²⁹.

Траплялися й випадки расизму по відношенню до іноземних студентів з боку місцевого населення. Особливо відчутна була проблема ставлення до африканців. Малишко відзначав «поодинокі прикрі факти шовіністичного – расистського ставлення з боку відсталих елементів населення. І ці прикрі факти приносять непоправну шкоду... Такі

²⁴ ЦДАМЛМ. Ф. 22. Оп. 4. Спр. 160. Арк. 58.

²⁵ Ibid. Арк. 58.

²⁶ Ibid. Ф. 22. Оп. 1. Спр. 484. Арк. 1.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Ibid. Арк. 2.

²⁹ Ibidem.

прикрі факти є свідченням того, що серед населення не ведеться глибокої систематичної роботи в цьому питанні. Варто було б частіше читати лекції, показувати кінотвори по телебаченню, виступати з глибокими і цікавими матеріалами в пресі, присвяченими національно-визвольній боротьбі, дружбі трудящих людей, інтернаціональній ідеї...», – констатував письменник³⁰.

Іноземців залучали до різних активностей всередині вузів, але це не стосувалося поїздок у колгоспи та радгоспи на збирання врожаю. Малишко зазначав, що деякі з них виявляють бажання відвідати сільськогосподарські роботи, але їх туди не пускали. «Чи не варто було б дозволити їм працювати в кращих колгоспах області, якщо не разом з усіма студентами, які здебільшого направляються в гірші колгоспи, то з невеликою групою студентів, в спеціально підібраних колгоспах», – пропонував він вирішення цієї проблеми³¹. Не приділяли, на його думку, належної уваги роботі серед зарубіжних студентів молодіжні та комсомольські організації. «В обласній і міській комсомольській організації, на жаль, навіть немає людини, яка б за це відповідала...», – зазначав Малишко³².

Виникала проблема щодо працевлаштування іноземців у себе на батьківщині. Особливо це стосувалося африканських країн. «Студенти, підходячи до останніх курсів, починають нервувати, говорять, що коли вони приїдуть на батьківщину, їм не дають роботи. Вони повинні витримати якийсь спеціальний конкурс і одержати диплом англійською мовою, лише після того мають право одержати посаду на рівні з іншими спеціалістами» – писав у записці Малишко³³. Він пропонував вирішити цю проблему на рівні урядів, заключати з ними договори про навчання своїх студентів у радянських вищих навчальних закладах.

Серед іншого, Малишко висловлював незгоду із «Законом про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток народної освіти в Українській РСР», який, як він вважав, відкривав дорогу до русифікації освіти в Україні. Тоді А. Малишко й Олесь Гончар, обидва були депутатами Верховної Ради, виступили із пропозицією щодо доповнення у статті № 9 цього закону: «створити всі необхідні умов для вивчення української мови у школах з російською мовою викладання»³⁴. Вони зазначали таке: «Ми вважаємо, що стаття 9 потребує відповідної поправки тому, що таку серйозну справу, як народна освіта і вивчення української мови не можна покладати на самовплив і розсуд учнів, неповнолітніх громадян. Вивчення української мови в усіх школах з російською мовою викладання повинно бути державно узаконено, як питання великої ваги у вихованні української соціалістичної нації»³⁵.

Про це згадував Гончар у своєму щоденнику від 10 лютого 1987 р., розповідаючи про свій виступ у президії Спілки письменників України: «...ми з Малишком, будучи депутатами української Верховної Ради, виступили з протестом проти хрущовського закону, який був явно спрямований на дискримінацію української мови в школі. Розповів, як тоді Корнійчук,

³⁰ Ibid. Арк. 3.

³¹ Ibid. Арк. 4.

³² Ibid. Арк. 3.

³³ Ibid. Арк. 4.

³⁴ ЦДАМЛМ. Ф. 22. Оп. 1. Спр. 95. Арк. 1.

³⁵ Ibid. Арк. 2.

головуючи на сесії, відмовився оголосити наше писемне подання... і як Червоненко, тодішній секретар ЦК КПУ, довго й нудно мурижив нас, вимагаючи забрати подання назад...»³⁶. Питання мови були дуже важливими для Малишка.

Висновки. Андрій Самійлович Малишко починав саме з педагогічної діяльності. Він був учителем, завучем і директором школи в Овручі, успішним активістом у комсомольській організації, проводив активну громадсько-культурну та просвітницьку роботу. Зі спогадів сучасників випливає, що він був гарним педагогом, до різних завдань підходив творчо та з організаційним хистом. Малишко швидко став завучем, а потім і директором школи, але наклеп поклав кінець його кар'єрі у системі освіти. Проте й надалі письменник підтримував тісний зв'язок зі школярами, студентами та науковцями. Він листувався з учнями шкіл, аспірантами вузів. Андрій Самійлович вносив пропозиції щодо змін у шкільній програмі з української літератури й обов'язкового вивчення української мови в усіх освітніх закладах. Аналізував А. Малишко й стан роботи вузів, зокрема, освітній процес та якість навчання іноземних студентів в УРСР, шукав нові шляхи щодо їхнього поліпшення.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

Джерела

- Гончар О.Т. Щоденники у 3-х т. Т. 3 (1984–1995). Київ: Веселка, 2004. 132 с.
- Малишко А. Покликання поезії – служити народові. *Літературна газета*. 1958. 4 листопада, № 87 (1497). С. 3.
- Малишко А. Пісня про вчительку. *Мій учитель: збірка*. Київ: Видавництво дитячої літератури «Веселка», 1977. 72 с.
- Малишко В.А. Тату, я люблю тебе: Пережите. Київ: Вид. центр «Просвіта», 2003. 144 с.
- Основний герой – сучасник. *Літературна газета*. 1959. 24 березня, № 25 (1538). С. 1.
- Письменники – дітям-сиротам. *Літературна газета*. 1947. 10 квітня. (№ 15 (208)). С. 1.
- Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ України). Ф. 22 «Андрій Малишко».
- ЦДАМЛМ. Ф. 878 «Леонід Коваленко».

Література

- Костенко А.І. Андрій Малишко: біографічна повість. Київ: Дніпро. 1987. 412 с.
- Кульчицький С.В. Україна між двома війнами (1921–1939 рр.). Київ: Альтернативи, 1999. 257 с.
- Плісецький Д.В. Андрій Малишко і школа. *Вісник аграрної історії*. 2024. Вип. 49–50. С. 122–129.
- Подобед О.А. Андрій Малишко – знаменитий випускник Київського інституту соціального виховання. *Гілея: наук. вісник*. 2012. Вип. 64 (9). С. 64–69.
- Щербань М.П. Про однокласника. *Малишкови дороги: спогади про Андрія Малишка*. Київ: Дніпро, 1975. С. 41–45.

Перше надходження – 15.02.2026
Прийнято до друку – 03.03.2026
Оприлюднено на сайті – 19.03.2026

³⁶ Гончар О.Т. Щоденники у 3х т. Т. 3 (1984–1995). Київ: Веселка, 2004. С. 132.